

Protokoll fört vid besök den 19 juni 2012 hos Kriminalvården, häktet Gävle

Inledning

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura genomförde enhetschefen Sven-Åke Jansson och föredragandena Elisabeth Sjöblom och Lars Olsson den 19 juni 2012 ett oanmält besök hos Kriminalvården, häktet Gävle. I nära anslutning till besöket genomfördes även ett oanmält besök hos Polismyndigheten i Gävleborgs län, polisarresten Gävle.

Besöket är en del av JO:s uppdrag att fullgöra de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan (national preventive mechanism, NPM) enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Besökets genomförande

Besöket inleddes med att JO:s medarbetare togs emot av tillförordnade kriminalvårdsinspektören Carina Nord. Därefter förevisades häktets lokaler och samtal fördes med intagna och personal i häktet. En avslutande genomgång hölls med Carina Nord. Besöket inleddes ca kl. 9.15 och avslutades ca kl. 17.

lakttagelser m.m. under besöket

Organisation m.m.

Häktet Gävle har 38 platser och hyser i huvudsak häktade personer som är ålagda restriktioner. Vid tidpunkten för besöket fanns 26 intagna personer i häktet, varav två kvinnor. Två av de intagna hölls i förvar med stöd av utlänningslagen (2005:716). Häktet Gävle tar även emot frihetsberövade personer som gör uppehåll i Gävle i samband med transporter med Kriminalvårdens transporttjänst.

Häktet, som öppnade 1971, är samlokaliserat med polishuset i centrala Gävle. Lokalerna har nyligen genomgått en omfattande renovering. Sedan renoveringen saknas lokaler i häktet Gävle där intagna kan vistas i gemensamhet. Det förekommer att häktade personer vars restriktioner upphört blir kvar i häktet under en tid. Knappt hälften av de intagna i häktet hade meddelats restriktioner vid

tidpunkten för besöket. I Gävle finns även ett så kallat gemensamhetshäkte, Bomhus, med 32 platser för häktade utan restriktioner.

Maten lagas och vakuumpackas i anstalten Gävle och värms i häktet. Lunch serveras mellan kl. 11 och 11.50 och middag kring kl. 16. Kvällsmacka och kaffe/te serveras runt kl. 18. Intagna får frukt nästan varje dag.

Häktet Gävle besöktes av Europarådets kommitté för att förebygga tortyr m.m., CPT, vid kommitténs senaste besök i Sverige i juni 2009 (dvs. före renoveringen av häktet). I sin rapport (CPT/Inf [2009] 34) uttryckte kommittén oro över ett självmord i häktet en kort tid före besöket och konstaterade att det inte föreföll finnas någon medvetenhet om suicidprevention i häktet. Kommittén hade bland annat även synpunkter på promenadgårdarnas utformning och bostadsrummens skick.

Bemötande och bemanning

I häktet tjänstgör ungefär 25 personer. Elva kriminalvårdare tjänstgör dagtid, tre i inskrivning och tio som centralvakt/nattpersonal. I häktet tjänstgör även en kriminalvårdsinspektör, en personalsamordnare, en kanslist och en sjuksköterska. Tre vårdare fungerar som vakthavande befäl. Personalen tar sommarssemester under en av tre bestämda perioder. Härigenom säkerställs att 2/3 av personalen i tjänst är ordinarie hela sommaren.

Sedan årsskiftet är det alltid två kriminalvårdare som öppnar dörren till en intagens bostadsrum nattetid. Detta är en följd av ett beslut från Arbetsmiljöverket. Tidigare öppnade en vårdare ensam ett bostadsrum nattetid för att t.ex. eskortera den intagne till toaletten medan förloppet övervakades av en kollega i centralvakten med hjälp av övervakningskamera.

Enligt häktet är en vårdare kontaktman för tre till fyra intagna. Flera intagna kände inte till om de hade en särskild kontaktman bland vårdarna.

Enligt personal är våldsanvändning ovanlig. Flera vårdare har utbildning i att använda OC-spray, men enligt uppgift från personal har sådan endast använts en gång. De flesta vårdare har utbildning i att använda expanderbar batong, men enligt personal har ingen behövt använda den. Den vita gummibatong som finns i häktet har heller inte använts.

I samtal med intagna framkom inga uppgifter om att de utsatts för övergrepp eller annan kränkande behandling från personalens sida.

Bostadsrum och gemensamma utrymmen

I denna del antecknas inledningsvis följande. Enligt 1 kapitlet 4 § häkteslagen (2010:611) ska varje intagen bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet. Enligt 1 kapitlet 5 § häkteslagen ska verkställigheten utformas så att negativa

följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det är lämpligt och den intagne samtycker till det, ska åtgärder vidtas för att ge honom eller henne det stöd och den hjälp som behövs.

Enligt 1 kapitlet 17 § första stycket i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för häkte (FARK Häkte, KVFS 2011:2) ska ett bostadsrum för en häktad person ha en anordning som gör att den intagne själv kan reglera inflödet av dagsljus.

I ett beslut av den 9 april 2008 kritiserade dåvarande justitieombudsmannen Cecilia Nordenfelt häktet Gävle för att intagna i häktet inte själva kunde reglera inflödet av dagsljus i bostadsrummen (dnr 5916-2007). I ett remissyttrande i ärendet anförde regionchefen i Kriminalvårdens region Nord att den då förestående renoveringen av häktet skulle leda till att kravet i föreskrifterna (dåvarande 2 kapitlet 3 § KVFS 2007:1) på att intagna själva ska kunna reglera ljusinsläppet i bostadsrummen skulle bli tillgodosett.

Det saknas ännu möjlighet för de intagna att själva justera persiennerna i bostadsrummens fönster. Enligt några intagna medför bristen på möjlighet att reglera ljusinsläppet att de på grund av direkt solljus vaknar tidigt samt att bostadsrummen blir mycket varma under dagen. Deras förfrågningar till personal om hjälp med att justera persiennerna hade inte föranlett några åtgärder från häktets sida. Enligt personal kan lakan ibland hängas upp för att täcka för fönster.

Enligt intagna och personal finns även brister i ventilationen i bostadsrummen i den ena av häktets två korridorer. Skillnaden i luftkvalitet uppfattades även av JO:s medarbetare.

Två av bostadsrummen är anpassade för att ta emot intagna med funktionsnedsättning och har egen toalett. Övriga 36 bostadsrum saknar toalett. Intagna ringer efter vårdare när de behöver använda toalett och eskorteras till en av de gemensamma toaletterna i korridoren. Det finns handfat i alla bostadsrum.

En särskild observationscell inrättades i häktet i samband med renoveringen. I rummet finns en säng för bältesläggning, en toalett och ett handfat. Rummet har en övervakningskamera till centralvakten samt ett anslutande rum där vårdare kan bevaka den intagne genom ett fönster. Enligt personal har ingen intagen spänts fast i bälte i cellen då utbildning för detta saknas. Enligt personal finns även brister i inredningen och utformningen av cellen, till exempel olämpligt placerade eluttag. Förutom den nya observationscellen kan ett av de ordinarie bostadsrummen användas som observationscell.

I nära anslutning till inskrivningen finns tre stycken transportceller på knappt fem kvadratmeter, där frihetsberövade personer vid transportuppehåll kan vistas någon timme. Cellerna är utrustade med en bänk och ett bord. Cellerna saknar fönster. Personal uppgav att om en frihetsberövad person mår dåligt så öppnas en lucka i

dörren ut i korridoren. Om en transport gör uppehåll över natten placeras den frihetsberövade personen i ett vanligt bostadsrum.

Inskrivning och information till intagna

I denna del antecknas inledningsvis följande. Enligt 2 § häktesförordningen (2010:2011) ska varje intagen i anslutning till att han eller hon tas in i en förvaringslokal informeras om verkställighetens innebörd på ett språk som han eller hon förstår. Sådan information ska också lämnas vid andra tillfällen så snart det finns anledning till det.

Två kriminalvårdare tar emot den intagne i ett särskilt utrymme för inskrivning. En vårdare skriver in och informerar samt utför suicidscreening medan den andre tar hand om persedlar och tillhörigheter. Inskrivningen tar mellan 30 och 80 minuter. Det är vanligt att telefontolk används. Det finns ingen lathund eller annan skriftlig rutin för inskrivningsproceduren.

Enligt personal delas ordningsreglerna för häktet inte ut vid inskrivningen utan dessa finns tillgängliga i den intagnes bostadsrum.

I samtal med intagna framkom att alla intagna inte hade kunskap om häktets rutiner och regler och faciliteter (som tillgång till gym). Några intagna berättade att de fått muntlig information om rutiner vid själva inskrivningen och en av de intagna berättade att han fått ett paper om rättigheter vid inskrivningen. En av de intagna hade förstått att det fanns skriftliga ordningsregler för häktet först när han städade ett annat bostadsrum och hittade dem där. Han hade tidigare främst fått information om rutinerna i häktet av en medintagen i samband med samsittning. En annan intagen sade sig ha fått för honom betydelsefull information av besökande själavårdare.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

Häktets sex promenadgårdar är belägna på häktets tak och är helt omgjorda i samband med renoveringen. Väggarna kring promenadgårdarna är ungefär tre meter höga, men då den översta metern av ytterväggarna liksom taket är täckt av ett plåtgaller ger promenadgårdarna ett relativt ljust och luftigt intryck. Den största av promenadgårdarna är knappt 30 kvadratmeter.

Den intagne går uppför en trappa till promenadgårdarna. För intagna som på grund av funktionsnedsättning eller sjukdom inte klarar av att använda trappan finns en trapphiss.

Sysselsättning, aktiviteter och isoleringsbrytande åtgärder

Enligt häktets skriftliga ordningsregler kan en intagen som inte har restriktioner, om inga hinder föreligger, ansöka om samsittning med annan intagen. Intagna som inte är ålagda restriktioner kan enligt häktet ofta samsitta med en annan intagen mellan kl. 9 och 16, med uppehåll för lunch. Det har enligt häktet förekommit att

även häktade med restriktioner fått samsitta med annan intagen men detta är ovanligt.

Alla intagna får komma ut på promenadgården en timme per dag. Det finns även tre olika gym med diverse styrketränings- och motionsmaskiner. En intagen använder samma gym under hela tiden i häktet. Målskamrater använder inte samma gym. Några intagna är sysselsatta med städ- och tvättuppsdrag.

Intagna berättade att det finns god tillgång till tidningar och böcker. Personal uppgav att viss sorts litteratur, t.ex. böcker om organiserad brottslighet, inte finns tillgänglig i häktets eget bibliotek. Häktet besöks även av Stadsbiblioteket.

Kontakt med omvärlden

I denna del antecknas inledningsvis följande. Av artikel 8 i Europakonventionen framgår att var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. En offentlig myndighet får inte inskränka åtnjutandet av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välbefinnande eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

Med anledning av genomförandet av EU:s så kallade återvändandedirektiv (direktiv 2008/115/EG) har flera ändringar i utlänningslagen trätt i kraft den 1 maj 2012, bland annat i bestämmelser som rör förvar. Enligt den nya lydelsen av 11 kapitlet 2 § tredje stycket utlänningslagen ska en förvarstagen utlänningsperson som placerats i kriminalvårdsanstalt, häkte eller polisarrest, utöver vad som följer av häkteslagen, ges möjlighet att ha kontakt med personer utanför inrättningen. Enligt författningskommentaren innebär detta att utlänningspersonen ska ha samma rätt att ta kontakt med personer utanför inrättningen som en förvarstagen person som vistas i ett förvar (prop. 2011/12:60 s. 94).

Enligt 11 kapitlet 4 § första stycket utlänningslagen ska en utlänningsperson som hålls i ett förvar ges möjlighet att ta emot besök och på annat sätt ha kontakt med personer utanför förvarslokalen utom om besöket eller kontakten i ett särskilt fall skulle försvåra den verksamhet som rör förvaret. Enligt författningskommentaren till motsvarande bestämmelse i den äldre utlänningslagen (6 kapitlet 24 § första stycket utlänningslagen [1989:529]) ger bestämmelsen uttryck för det självklara förhållandet att förvarstagna utlänningspersoner inte ska jämföras med brottslingar när det gäller kontakter med yttervärlden. Utlänningspersonen ska kunna ta emot besök, ringa, skriva och i princip ha obegränsad kontakt med personer, organisationer, samfund och myndigheter utanför förvarslokalen. Den enda begränsning det kan vara fråga om vad gäller besök är om det av rent praktiska skäl inte går att genomföra besök i den omfattning eller på de tider som önskas (prop. 1996/97:147 s. 43).

Enligt 11 kapitlet 1 § första stycket utlänningslagen ska den förvarstagne utlänningspersonen informeras om de rättigheter och skyldigheter han eller hon har som förvarstagen samt om de regler som gäller i förvarslokalerna.

En intagen utlänning som var förvarstagen enligt utlänningslagen uppgav att han först två veckor efter placeringen i häktet beviljats telefontillstånd till en anhörig.

Enligt häktets skriftliga ordningsregler kan en intagen efter prövning beviljas besök om åklagaren inte meddelat restriktioner och andra hinder inte föreligger.

Hälso- och sjukvård

En sjuksköterska tjänstgör i häktet vardagar på dagtid. Övriga tider kontaktar häktet vårdcentral eller psykiatrin vid behov. Enligt sjuksköterskan träffar hon alla nyintagna för ett ankomstsamtal, inklusive personer som är förvarstagna enligt utlänningslagen. Samtalet sker vanligtvis samma dag som ankomsten. För häktade personer som överförts från ett annat häkte behövs som regel inget ankomstsamtal då ett sådant har förts i det andra häktet. En läkare besöker häktet en gång i veckan.

En suicidscreeningsblankett och hälsodeklaration fylls i vid inskrivningen i häktet. En uppdaterad suicidscreening görs även vid behov, t.ex. i samband med tingsrättsförhandlingar.

Vårdare överlämnar läkemedel till den intagne. Den intagne kvitterar att han eller hon tagit emot läkemedlet. Även överlämnande av egenvårdsläkemedel som huvudvärks- och pollenallergitabletter kvitteras av den intagne.

En intagen utan kunskaper i svenska sade sig ha blivit ordinerad läkemedel utan att ha fått veta varför. Enligt den intagne användes inte tolk vid dennes senaste kontakt med sjuksköterskan.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för iakttagelserna vid besöket. Vid genomgången framkom bl.a. följande. Carina Nord kände inte till om häktet särskilt följt upp CPT:s påpekanden från besöket i häktet 2009. Häktet har inte vidtagit några särskilda åtgärder med anledning av lagändringarna som trädde i kraft den 1 maj 2012. Utlänningar som tidigare kunnat vara förvarstagna i gemensamhet i häktet Bomhus kan inte längre placeras där på grund av bestämmelsen [10 kapitlet 20 § andra stycket utlänningslagen] om att utlänningar som placerats i häkte ska hållas avskilda från övriga intagna.

Jag har tagit del av protokollet. Jag avser att öppna ett särskilt ärende avseende frågan om intagnas möjlighet att själva reglera inflödet av dagsljus i bostadsrummet i häktet Gävle. Jag avser även att öppna ett särskilt ärende i frågan om behandlingen av personer som är förvarstagna under utlänningslagen och placerade i häkte eller anstalt.

När det gäller information till intagna vill jag anföra följande. En förutsättning för att en intagen ska kunna hävda sina rättigheter är att han eller hon känner till dem.

Det är viktigt säkerställa att information om rättigheter och skyldigheter samt om regler och rutiner för häktet kommer alla intagna till del. Att intagna i häktet hävdar att så inte skett är oroväckande. I häktets skriftliga ordningsregler återfinns dessutom formuleringar som gör att det felaktigt framstår som om en intagen som ålagts någon form av restriktioner av åklagare inte under några omständigheter kan beviljas besök eller samsittning. Den information som förmedlas till intagna måste vara korrekt och nyanserad, inte minst eftersom den intagnes möjligheter att skaffa kompletterande information är begränsad.

Elisabet Fura